

ОСОБОВА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Зоряна Мацюк

Львівський національний університет імені Івана Франка

Streszczenie. Paradygmat odmiany czasownika ukraińskiego jako problem glottodydaktyczny. Autor artykułu stwierdza fakt, że tworzeniu osobowych form czasownikowych towarzyszą różnego rodzaju zmiany fonologiczne i prozodyczne, co utrudnia przyswojenie tych form przez studentów obcokrajowców. W artykule przedstawiono próbę wyodrębnienia sześciu typów odmiany czasowników w czasie teraźniejszym i przyszłym prostym. Rezultaty przedstawione w artykule mają na celu pomóc studentom obcokrajowcom w zrozumieniu mechanizmu tworzenia ukraińskich czasownikowych form osobowych.

Słowa kluczowe: język ukraiński jako obcy, czasownik, paradygmat odmiany, typy odmiany

Українська мова має розгалужену систему граматичних форм, що стає великою перешкодою на шляху оволодіння нею як нерідною. Методична інтерпретація особливостей творення морфологічних форм дієслів української мови – це пошук ефективних прийомів і методів ознайомлення чужомовного слухача зі специфікою граматичного матеріалу та спроба інтенсифікації процесу його вивчення.

Полегшити освоєння граматичних закономірностей через систематизацію мовного матеріалу стає завданням методики викладання граматики, особливо на початковому етапі навчання¹. Відомо, що „набагато кориснішими від граматичних термінів і формулювань є типові моделі, за якими студенти самостійно будують певні граматичні форми”². Лише частково поділяємо думку польського дослідника Александра Шульца про те, що традиційні методики навчання мови як іноземної зобов’язували вивчати напам’ять парадигми і ці знання істотно не впливали ні на граматичну, ні на комунікативну компетенцію³. Як

¹ Див.: Беспаленко В.В., *Специфика первичного обучения иностранцев русскому адъективному склонению*, Київ 1974.

² Ионова А.Н., *О преподавании грамматики на начальном этапе обучения* [В:] *Очерки по методике преподавания русского языка*, Москва 1962, с. 17.

³ Aleksander Szulc. *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1997, s. 159.

стверджують українські методисти, принцип комунікативності в навчання мови як іноземної не означає відсутності спеціальної цілеспрямованої роботи над засвоєнням елементів системи мови, зокрема граматичних форм, які становлять „будівельний матеріал”, без якого не може відбутися будь-яке вербальне спілкування⁴.

Особливість словозміни української мови в системі різних частин мови відтворив у спеціальних таблицях професор Олександр Тараненко⁵. За словами Іштвана Удварі, їх було використано як додаток у тлумачному українсько-угорському словнику, щоб „користувачі мали належне уявлення про словозміну української мови”⁶.

Дієслово є однією із тих частин мови, яка відзначається багатством граматичних форм. За співвідношенням основ інфінітива та теперішнього (майбутнього простого) часу всі дієслова української мови поділяють на 12 структурних класів⁷. Ця класифікація має в основному формально-структурне значення і служить базою для виокремлення двох типів дієвідмінювання з увагою на характер особових закінчень в однині та множині теперішнього і майбутнього часу (для дієслів доконаного виду), крім так званих атематичних дієслів.

У методиці викладання української мови як іноземної, однак, не розроблено типології особової дієслівної парадигми, не виділено певних моделей, типів з урахування різноманітних морфологічних явищ та акцентуації. Надзвичайно актуальною, що засвідчують нечисленні навчальні словники⁸, є проблема навчального лексикографічного опрацювання дієслів української мови як іноземної. Доцільність лінгводидактичної роботи засвідчують праці російських методистів, в яких глибоко висвітлено особливості поділу дієслів на окремі продуктивні групи для полегшення процесу засвоєння їх дієвідмінювання⁹.

Основне завдання цієї статті – виявити критерії поділу дієслів української мови на типи словозміни з урахуванням специфіки їх вивчення в іншомовній аудиторії, виділити та охарактеризувати типи словозміни дієслів за особами в однині та множині теперішнього та простої форми майбутнього часу.

---

⁴ *Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах*, Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої, Київ 2002, с. 72.

⁵ Тараненко О.О., *Словозміна української мови* [В:] *Glossarium Ukrainicum* 8, Nyíregyhaza 2003.

⁶ Іштван Удварі, *Передмова до:* Тараненко О.О. *Словозміна української мови* [В:] *Glossarium Ukrainicum* 8, Nyíregyhaza 2003, с. 3.

⁷ *Сучасна українська літературна мова: Морфологія*, За ред. І.К. Білодіда, Київ 1969, с. 311–319.

⁸ Паламар Л., Удварі І, *Практичний словник дієслівних форм української мови*, Київ 1995.

⁹ Pirogova L.I., Makarow S.I., *Gonjugation of Russian.*, Москва 1966.

Традиційний поділ дієслів на дві дієвідміни може стати вихідним у практиці навчання іноземців щодо вибору парадигми особових закінчень -ю, -еш/-їш, -є (-еть)/-їть, -ємо/-їмо, -ете/-їте, -ють/-ять, що додаються до основи теперішнього часу з кінцевим голосним чи м'яким приголосним звуком, або особових закінчень -у, -еш/-иш, -е (-еть)/-ить, -ємо/-имо, -ете/-ите, -уть/-ать, що приєднуються до основи на твердий приголосний, напр.: *чита-ю / терпл-ю; чита-еш / сто-їш, чита-є (чита-еть-ся) / сто-їть, чита-ємо / сто-їмо, чита-ете / сто-їте, чита-ють / сто-ять* або *пиш-у / крич-у, пиш-еш / крич-иш, пиш-е / крич-ить, пиш-ємо / крич-имо, пиш-ете / крич-ите, пиш-уть / крич-ать*. Однак подальше групування дієслів необхідно проводити з урахуванням усіх можливих морфонологічних змін та акцентуаційних явищ, що відбуваються в основі інфінітива при творенні особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу, а саме: а) збереження / усічення суфіксів основи інфінітива; б) чергування голосних і приголосних звуків; в) особливості наголошування. При встановленні типів словозміни та визначенні їхнього кількісного складу важливого значення набувають такі елементи структури основи, як префікси та суфікси. Співвідносні похідні дієслова з постфіксом -ся належать до тих самих типів словозміни, що й дієслова без нього.

На основі аналізу близько 800 дієслів, які, на нашу думку, мають бути об'єктом вивчення в курсі української мови як іноземної, вдалося виділити **шість основних типів словозміни**.

Перший тип складають дієслова, у структурі основи інфінітива яких є суфікси -а- (-я-), -ва-, -і-, що в процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу зберігаються.

Кількісно найбагатшою серед них є група дієслів з суфіксом -а- (-я-). Здебільшого це непохідні дієслова з членованою основою, напр.: *віт-а(ти), лиш-а(ти), чек-а(ти), чит-а(ти)* та ін. Частина з них є похідними віддієслівними, відіменниковими, відприкметниковими дериватами, які утворені за допомогою суфікса -а- (-я-), напр.: *вивчити* → *вивч-а(ти)*, *виробити* → *виробл-я(ти)*, *дозволити* → *дозвол-я(ти)*, *закласти* → *дозвол-я(ти)*; *кінець* → *кінч-а(ти)*, *обід* → *обід-а(ти)*; *рівний* → *рівн-я(ти)*; префіксів *в-*, *від-*, *роз-*, напр.: *кидати* → *в-кидати*, *кликати* → *ви-кликати*, *міряти* → *від-міряти*, *ганяти* → *роз-ганяти*.

Менш чисельною є група дієслів із суфіксом -ва-. Вона об'єднує дієслова недоконаного виду, більшість з яких перебувають на третьому ступені словотвірного ланцюжка і є похідними від префіксальних дієслів, твірними для яких є дієслова *бити*, *бути*, *вити*, *гнити*, *гріти*, *діти*, *дути*, *зріти*, *крити*, *лити*, *мити*, *пити*, *пливти*, *пріти*, *рити*, *шити*, напр.: *бити* → *в-бити* → *вби-ва(ти)*, *бути* → *від-бути* → *відбу-ва(ти)*, *вити* → *за-вити* → *зави-ва(ти)* та інші, а також дієслова з членованою непохідною основою або зв'язаним коренем, напр.: *сіяти* → *за-сіяти* → *засі-ва(ти)*;

відпочити → *відпочи-ва(ти)*, *спочити* → *спочи-ва(ти)*, *перепочити* → *перепочи-ва(ти)*.

Найменш чисельною є група дієслів з суфіксом *-i-*, які є результатом суфіксального словотворення від основ іменників, прикметників, прислівників, напр.: *розум* → *розум-і(ти)*, *вечір* → *вечор-і(ти)*; *білий* → *біл-і(ти)*, *радий* → *рад-і(ти)*, *ніяково* → *ніяков-і(ти)* та ін.

Дієвідмінювання пов'язане з приєднанням особових закінчень дієслів першої дієвідміни, напр.:

	<i>чит-а(ти)</i>	<i>проли-ва(ти)</i>	<i>хвор-і(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>чита-ю</i>	<i>пролива-ю</i>	<i>хворі-ю</i>
2 особа	<i>чита-єш</i>	<i>пролива-єш</i>	<i>хворі-єш</i>
3 особа	<i>чита-є</i>	<i>пролива-є</i>	<i>хворі-є</i>
множина			
1 особа	<i>чита-ємо</i>	<i>пролива-ємо</i>	<i>хворі-ємо</i>
2 особа	<i>чита-єте</i>	<i>пролива-єте</i>	<i>хворі-єте</i>
3 особа	<i>чита-ють</i>	<i>пролива-ють</i>	<i>хворі-ють</i>

Процес словозміни не ускладнений жодними морфонологічними змінами в основі інфінітива. Однак встановити належність дієслів власне до цього типу буває нелегко через наявність суфіксів *-а(-я-)*, *-ва-*, *-і-* у структурі основи дієслів інших типів словозміни.

Наголос у дієсловах із суфіксом *-а-* є нерухомими, пор.: *думати* – *дума-ю*, *дума-єш*, *дума-є*, *дума-ємо*, *дума-єте*, *дума-ють*; у дієсловах із суфіксами *-ва-* та *-і-* постійно наголошеним є суфікс, пор.: *відмива́(ти)* – *відмива́-ю*, *відмива́-єш*, *відмива́-є*, *відмива́-ємо*, *відмива́-єте*, *відмива́-ють*; *хворі́(ти)* – *хворі́-ю*, *хворі́-єш*, *хворі́-є*, *хворі́-ємо*, *хворі́-єте*, *хворі́-ють*.

Другий тип утворюють дієслова, в основі інфінітива яких є суфікси *-а(-я-)*, *-и-*, *-і-* (*-ї-*), які в процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу втрачаються.

Відповідно до характеру змін, які відбуваються у структурі основи теперішньо-майбутнього часу, можна виділити **два підтипи**.

Перший підтип складають дієслова з суфіксами *-а(-я-)-и-*, *-і-* (*-ї-*), в яких при додаванні особових закінчень кінцевий приголосний основи не змінюється.

Серед них переважають дієслова з суфіксом *-и-*, серед яких є непохідні, наприклад, *бач-и(ти)*, *борон-и(ти)*, *вар-и(ти)*, *важ-и(ти)*, *вч-и(ти)*, *говор-и(ти)*, *гол-и(ти)*, *діл-и(ти)*, *кресл-и(ти)*; дієслова зі зв'язаним коренем *-пін-*, напр.: *зу-пін-и(ти)*, *с-пін-и(ти)*, *пере-пін-и(ти)*; похідні віддієслівні, відіменникові, відприкметникові деривати, напр.: *бач-и(ти)* → *по-бачити* → *побачити-ся*, *борон-и(ти)* → *боронити-ся*, *вч-и(ти)* → *завчити* → *завчити-ся*, *говор-и(ти)* → *за-говорити* → *заговорити-ся*,

привез(ти) → привоз-и(ти), вага → важ-и(ти), дзвін → дзвон-и(ти), знак → знач-и(ти), кінець → кінч-и(ти), чист(ий) → чист-и(ти).

Менш чисельною є група дієслів з суфіксом *-а-* (*-я-*), які бувають непохідними та похідними префіксальними утвореннями, напр.: *бр-а(ти) → за-брати, бо-я(ти-ся) → в-боятися, з-боятися, пере-боятися, по-боятися, зв-а(ти) → на-звати, ірж-а(ти) → за-іржати, крич-а(ти) → за-кричати, роз-кричати-ся, мовч-а(ти) → за-мовчати, мч-а(ти) → примчати → примчати-ся, пр-а(ти) → ви-прати, рв-а(ти) → ви-рвати, сі'-я(ти) → за-сі'яти, сто-я(ти) → ви-стояти*; відіменниковими дериватами, напр.: *мрі(я) → мрі-я(ти), сміх → смі-я(ти)(ся).*

Кількість дієслів із суфіксом *-і-* є обмеженою. Переважно це непохідні слова *гуд-і(ти), гор-і(ти), рев-і(ти), соп-і(ти)*, або утворені від них за допомогою префіксів дієслова, що мають аналогічний тип словозміни, напр.: *гуд-і(ти) → за-гудіти, гор-і(ти) → за-горіти-ся, рев-і(ти) → за-ревіти, соп-і(ти) → за-сопіти* та ін.

Для творення особових форм використовують два типи особових закінчень – з тематичними голосними *е* та *у* або *и* та *а*, що приєднуються до усіченої основи на голосний за допомогою інтервокального звука *й*, а основа на приголосний не знає змін, напр.:

	<i>смi-я(ти)(ся)</i>	<i>сто-я(ти)</i>	<i>рв-а(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>смi-ю(ся)</i>	<i>сто-ю</i>	<i>рв-у</i>
2 особа	<i>смi-єш(ся)</i>	<i>сто-їш</i>	<i>рв-єш</i>
3 особа	<i>смi-єть(ся)</i>	<i>сто-їть</i>	<i>рв-є</i>
множина			
1 особа	<i>смi-ємо(ся)</i>	<i>сто-їмо</i>	<i>рв-ємо</i>
2 особа	<i>смi-єте(ся)</i>	<i>сто-їте</i>	<i>рв-єте</i>
3 особа	<i>смi-ють(ся)</i>	<i>сто-ять</i>	<i>рв-уть</i>

Творення особових форми від дієслів цього підтипу може супроводжуватися типовими чергуваннями в корені, наприклад, чергування нуля звука [∅] зі звуком [e], що зумовлено занепадом зредукованих: *бр-а(ти) – бер-у, пр-а(ти) – пер-у*; поява вставного звука [o] в корені дієслова *зв-а(ти) – зов-у* та властиве йому явище граматичної надмірності, яке виявляється через наявність паралельної форми без вставного голосного, напр.: *зв-а(ти) – зв-у*.

Наголос в дієсловах цього підтипу має різний характер. Сталим він є для дієслів з наголошеним коренем, напр.: *крéсл-и(ти) – крéсл-ю, підви'щ-и(ти) – підви'щ-у, мрі'-я(ти) – мрі'-ю*. Наголос може переходити із суфікса на закінчення і зберігатися там в усіх особових формах або лише у формі першої особи однини, напр.: *рв-á(ти) – рв-ú, рв-éш, рв-é, рв-емó, рв-етé, рв-уть; леж-á(ти) – леж-ú, леж-и'ш, леж-и'ть, леж-имó, леж-итé,*

леж-ать, але *до-ї'(ти) – до-ю', до-їи, до-їть, до-їмо, до-їте, до-ять; ліч-и'(ти) – ліч-у', ліч-иш, ліч-ить, ліч-имо, ліч-ите, ліч-ать*.

Другий підтип складають похідні та непохідні дієслова, в основі інфінітива яких виділяють суфікси *-а- (-я-), -и-, -і- (-ї-)*, однак процес творення особових форм супроводжується різноманітними морфологічними змінами.

Кількісно переважають дієслова з суфіксом *-и-*, серед яких як непохідні, так і похідні віддієслівні, відіменникові деривати, напр.: *вод-и(ти) → в-водити, нос-и(ти) → в-носити, мов-и(ти) → в-мовити, ход-и(ти) → в-ходить; вага → важ-и(ти), дзвін → дзвон-и(ти), уява → уяв-и(ти)*.

Порівняно меншою є група дієслів із суфіксом *-а(-я-)*, які можуть бути непохідними або похідними внутрідієслівними утвореннями напр.: *каз-а(ти) → за-казати, пере-казати; різ-а(ти) → в-різати, за-різати, пере-різати; сп-а(ти) → за-спати, про-спати* тощо.

До цього підтипу входять також дієслова із суфіксом *-і- (-ї-)* та похідні від них дієслова, напр.: *вис-і(ти) → по-висіти, лет-і(ти) → в-летіти, лет-і(ти) → з-летіти → злетіти-ся, сид-і(ти) → по-сидіти, за-сидіти-ся, насидіти-ся* та ін.

Процес творення особових форм від дієслів цього підтипу супроводжується появою інтервокального звука *й* або чергуванням кінцевих приголосних звуків *д – дж, з – ж, с – ш, т – ч* в усіх особах чи лише в першій особі однини, напр.: *каз-а(ти) – каж-у, каж-еш, каж-е, каж-емо, каж-ете, каж-уть*; але *сид-і(ти) – сидж-у, сид-иш, сид-ить, сид-имо, сид-ите, сид-ять; воз-и(ти) – возж-у, воз-иш, воз-ить, воз-имо, воз-ите, воз-ять; прос-и(ти) – прош-у, прос-иш, прос-ить, прос-имо, прос-ите, прос-ять; лет-і(ти) – леч-у, лет-иш, лет-ить, лет-имо, лет-ите, лет-ять*; а також звукосполучень *ст – шч, зд – ждж* у формі першої особи однини, напр.: *маст-и(ти) – ма[шч]-у, їзд-и(ти) – їждж-у*. Крім них, спостерігаємо особливі чергування губних приголосних звуків *б, п, в, м, ф* із сполученням звуків *бл', пл', вл', мл', фл'* в першій особі однини і в третій особі множини, напр.: *люб-и(ти) – любл-ю / любл-ять, ліп-и(ти) – ліпл-ю / ліпл-ять, лов-и(ти) – ловл-ю / ловл-ять, лом-и(ти) – ломл-ю / ломл-ять, граф-и(ти) – графл-ю / графл-ять*. Процес пом'якшення приголосних умотивований додаванням закінчень *-ю* і *-ять*. Із суплецією коренів праслов'янської мови пов'язані чергування коренів *їд- / їх-, сл- / шл-, гн- / жен-*, напр.: *їх-а(ти) – їд-у, сл-а(ти) – шл-ю, гн-а(ти) – жен-у*. Увагу іноземного слухача варто звернути на дієслово *слати*¹, в основі якого з'являється історично втрачена фонема /т/, а також фонема /е/, пор.: *сл-ати – стел-ю, стел-иш, стел-ить, стел-имо, стел-ите, стел-ять*.

Дієслова другого підтипу з наголошеним коренем мають нерухомий наголос, напр.: *кли'кати – кли'ч-у, кли'ч-еш, кли'ч-е; кли'ч-емо, кли'ч-ете, кли'ч-уть; ст'ав-и(ти) – ст'авл-ю, ст'ав-иш, ст'ав-ить, ст'ав-имо, ст'ав-*

ите, стáвл-ять. У дієсловах з наголошеним суфіксом *-и-* наголос у формі першої особи однини переходять на закінчення, а в усіх інших формах – на корінь, пор.: *прос-и'(ти) – прои-у́, прós-иши, прós-ить, прós-имо, прós-ите, прós-ять*. У дієсловах з наголошеними суфіксами *-а-* (*-я-*) та *-і-* (*-ї-*) наголос у процесі словозміни закріплюється за кінцевим голосним флексією, напр.: *мовч-а́(ти) – мовч-у́, мовч-и́ш, мовч-и́ть, мовч-имó, мовч-итé, мовч-а́ть; сид-і́(ти) – сидж-у́, сид-и́ш, сид-и́ть, сид-имó, сид-итé, сид-я́ть*; або переходить на корінь в усіх особових формах, напр.: *хот-і́(ти) – хóч-у, хóч-еш, хóч-е, хóч-емо, хóч-ете, хóч-уть*. У деяких дієсловах наголос не має постійного характеру, пор.: *писáти – пиш-у́, але пи́ш-еш, пи́ш-е, пи́ш-емо, пи́ш-ете, пи́ш-уть*.

Третій тип словозміни об'єднує дієслова, в основі інфінітива яких є суфікси *-ува-* (*-юва-*), *-ва-*, які у процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу частково усикаються.

Найбільш чисельно представлена група дієслів із суфіксом *-ува-* (*-юва-*), серед яких виділяємо як непохідні, так і похідні віддієслівні, відіменникові, відприкметникові вербативи, напр.: *буд-ува(ти) → в-будувати, во-юва(ти) → за-воювати, дяк-ува(ти) → по-дякувати, викон-ува(ти) → пере-виконувати*, а також *гість → гост-юва(ти), дар → дар-ува(ти), сон → за-с-ну-(ти), сум → сум-ува(ти), рад(ий) → рад-ува(ти), хитр(ий) → хитр-ува(ти)*.

Кількісно меншою є група дієслів із суфіксом *-ну-*, які бувають непохідними і префіксальними похідними внутрідієслівними утвореннями, напр.: *гля-ну(ти) → по-глянути, су-ну(ти) → від-сунути, то-ну(ти) → в-тонути, торк-ну(ти) → за-торкнути*; відприкметниковими дериватами, напр.: *блід(ий) → блід-ну(ти), гірк(ий) → гірк-ну(ти), тих(ий) → тих-ну(ти)*.

Творення особових форм відбувається за участю першої парадигми особових закінчень і супроводжується усіченням частин *-ва-* і *-у-* суфіксів основи інфінітива *-ува-* (*-юва-*) і *-ну-*, пор.:

	<i>куп-ува(ти)</i>	<i>тис-ну(ти)</i>	<i>повер-ну(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>куп-у-ю</i>	<i>тис-н-у</i>	<i>повер-н-у</i>
2 особа	<i>куп-у-єш</i>	<i>тис-н-еш</i>	<i>повер-н-еш</i>
3 особа	<i>куп-у-є</i>	<i>тис-н-е</i>	<i>повер-н-е</i>
множина			
1 особа	<i>куп-у-ємо</i>	<i>тис-н-емо</i>	<i>повер-н-емо</i>
2 особа	<i>куп-у-ете</i>	<i>тис-н-ете</i>	<i>повер-н-ете</i>
3 особа	<i>куп-у-ють</i>	<i>тис-н-уть</i>	<i>повер-н-уть</i>

Специфіка наголосу дієслів третього типу словозміни полягає у збереженні його місця на корені, напр.: *порі́вн-юва(ти) – порі́вн-ю-ю, порі́вн-ю-єш, порі́вн-ю-є, порі́вн-ю-ємо, порі́вн-ю-ете, порі́вн-ю-ють; ки́-*

ну(ти) – *ки'-н-у, ки'-н-еш, ки'-н-е, ки'-н-емо, ки'-н-ете, ки'-н-уть* або на усіченій частині дієслівних суфіксів *-ува-* (*-юва-*), пор.: *прац-ю'-ю, прац-ю'-еш, прац-ю'-є, прац-ю'-ємо, прац-ю'-ете, прац-ю'-ють*. Дієслова з наголошеним суфіксом *-ну-* переважно мають наголос на закінченні, пор.: *зас-ну'(ти)* – *зас-н-у', зас-н-еш, зас-н-е, зас-н-ємо, зас-н-ете, зас-н-ють*, і лише деякі з них наголошеним мають корінь, крім форми першої особи однини, пор.: *то-ну'(ти)* – *тон-у', тón-еш, тón-е, тón-емо, тón-ете, тón-ють*.

Четвертий тип словозміни складають переважно похідні дієслова недоконаного виду із суфіксом інфінітива *-ва-*, який при творенні особових форм теперішнього часу втрачається.

Вони утворюються від непохідних чи похідних префіксальних дієслів за допомогою суфікса *-ва-*, напр.: *да(ти)* → *да-ва(ти)* і *да(ти)* → *від-дати* → *відда-ва(ти)*, *ку(ти)*¹ (в значенні 'обробляти метал') → *ку-ва(ти)*, *гра(ти)* → *ви-грати* → *вигра-ва(ти)* і т.д.

До цього типу словозміни належить непохідне дієслово *жу-ва(ти)* та похідне відвигукове дієслово *ку-ва(ти)*² (в значенні 'видавати звуки ку-ку'), які становлять базу для творення префіксальних дієслів доконаного виду цього ж типу словозміни, напр.: *жу-ва(ти)* → *з-жувати, пере-жувати, ку-ва(ти)* → *за-кувати*.

Творення парадигми особових форм відбувається за участю закінчень з тематичними голосними [e] та [y], напр.:

	<i>да-ва(ти)</i>	<i>вигра-ва(ти)</i>	<i>визна-ва(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>да-ю</i>	<i>вигра-ю</i>	<i>визна-ю</i>
2 особа	<i>да-еш</i>	<i>вигра-еш</i>	<i>визна-еш</i>
3 особа	<i>да-є</i>	<i>вигра-є</i>	<i>визна-є</i>
множина			
1 особа	<i>да-ємо</i>	<i>вигра-ємо</i>	<i>визна-ємо</i>
2 особа	<i>да-ете</i>	<i>вигра-ете</i>	<i>визна-ете</i>
3 особа	<i>да-ють</i>	<i>вигра-ють</i>	<i>визна-ють</i>

Втрата наголошеного суфікса в процесі словозміни приводить до переміщення наголосу на флексію, пор.: *ста-ва́(ти)* – *ста-ю́', ста-е́ш, ста-е́', ста-е́мо, ста-е́те, ста-ю́ть*.

П'ятий тип словозміни представляють дієслова з кореневою основою та похідні безсуфіксні дієслова зі зв'язаною основою інфінітива, яка не існує без префікса.

Морфологічні зміни, що супроводжують процес творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу, мають дуже різний характер. Серед них є закономірні чергування приголосних звуків, які не становлять особливих труднощів для іноземного слухача, а також

історичні чергування, які треба запам'ятати. Деякі мовознавці навіть вважають за недоцільне виділяти такі дієслова в окремі самостійні типи¹⁰.

Специфіку змін, що відбуваються у структурі основи інфінітива, відображають *вісім підтипів*.

Перший підтип складають дієслова, основа інфінітива яких збігається з основою теперішньо-майбутнього часу, напр.: *вез(ти)*, *ви(ти)*¹ (в значенні 'скиглити'), *ду(ти)*, *зна(ти)*, *ма(ти)*, *ми(ти)*, *нес(ти)*, *плив(ти)*, *чу(ти)*, *ши(ти)*, а також їхні похідні, утворені за допомогою префіксів *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-*, *за-*, *на-*, *над-*, *по-*, *пере-*, *під-*, *при-*, *про-*, напр.: *везти* → *в-везти*, *ви-везти*, *від-везти*, *до-везти*, *з-везти*, *за-везти*, *на-везти* і т.д.

Творення особових форм відбувається за участю першої парадигми особових закінчень, що приєднуються до основи, яка не зазнає ніяких морфонологічних змін, напр.:

	<i>вез(ти)</i>	<i>зна(ти)</i>	<i>чу(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>вез-у</i>	<i>зна-ю</i>	<i>чу-ю</i>
2 особа	<i>вез-еш</i>	<i>зна-єш</i>	<i>чу-єш</i>
3 особа	<i>вез-е</i>	<i>зна-є</i>	<i>чу-є</i>
множина			
1 особа	<i>вез-емо</i>	<i>зна-ємо</i>	<i>чу-ємо</i>
2 особа	<i>вез-еш</i>	<i>зна-єш</i>	<i>чу-єш</i>
3 особа	<i>вез-уть</i>	<i>зна-ють</i>	<i>чу-ють</i>

Дієслова з наголошеним коренем мають нерухомий наголос, напр.: *ма́(ти)* – *ма́-ю*, *ма́-єш*, *ма́-є*, *ма́-ємо*, *ма́-єте*, *ма́-ють*. У дієсловах з наголосом на інфінітивному суфіксі *-ти* акустично найсильнішим є останній голосний звук закінчення особових форм, напр.: *вез(ти́)* – *вез-у́*, *вез-еш*, *вез-е́*, *вез-емо́*, *вез-ете́*, *вез-у́ть*.

Другий підтип об'єднує кореневі дієслова недоконаного виду та доконаного виду, основа інфінітива яких закінчується на приголосний звук [з] або [к], напр.: *берег(ти)*, *волок(ти)*, *ляг(ти)*, *мог(ти)*, *пек(ти)*, *сік(ти)*, *стриг(ти)*, та похідні від них деривати, утворені за допомогою префіксів *ви-*, *від-*, *з-*, *за-*, *об-*, *під-*, *по-*, *при-*, *роз-*, напр.: *берег(ти)* → *з-берегти*, *по-берегти*, *при-берегти* та ін. Сюди належить дієслово *допомогти*, у структурі основи якого вичленовують два префікси *до-* і *по-*.

Особові форми від дієслів цього підтипу утворюються приєднанням першої парадигми закінчень, за винятком дієслова *біг(ти)* та похідних від нього префіксальних дериватів. Кінцеві приголосні основи в усіх формах змінюються *з-* **ж**, **к** – **ч**, напр.:

¹⁰ Остапенко В.И. Обучение русской грамматики иностранцев на начальном этапе. – М., 1987. – С. 94.

	<i>мог(ти)</i>	<i>сік(ти)</i>	<i>біз(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>мож-у</i>	<i>січ-у</i>	<i>біж-у</i>
2 особа	<i>мож-еш</i>	<i>січ-еш</i>	<i>біж-иш</i>
3 особа	<i>мож-е</i>	<i>січ-е</i>	<i>біж-ить</i>
множина			
1 особа	<i>мож-емо</i>	<i>січ-емо</i>	<i>біж-имо</i>
2 особа	<i>мож-ете</i>	<i>січ-ете</i>	<i>біж-имо</i>
3 особа	<i>мож-уть</i>	<i>січ-уть</i>	<i>біж-ать</i>

Наголос в усіх дієсловах цього підтипу, крім дієслів *могти* та *лягти*, падає на особові закінчення, напр.: *берег(ти)* – *береж-у́*, *береж-éш*, *береж-é*, *береж-емó*, *береж-етé*, *береж-у́ть*, але *мог(ти)* – *мóж-у*, *мóж-еш*, *мóж-е*, *мóж-емо*, *мóж-ете*, *мóж-уть*.

Третій підтип представляють дієслова з вільним коренем, напр.: *вес(ти)*, *клас(ти)*, *крас(ти)*, *мес(ти)*, *плес(ти)*, *пряс(ти)*, а також похідні від них префіксальні дієслова, напр.: *вести* → *в-вести*, *ви-вести*, *від-вести*, *з-вести*, *за-вести*, *на-вести*, *об-вести*, *пере-вести*, *під-вести*, *по-вести*, *при-вести*, *про-вести*, *роз-вести* та ін.

При творенні особових форм в основі інфінітива цих дієслів відбуваються чергування, що пояснюються дією в минулому асимілятивно-дисимілятивних процесів, внаслідок яких група приголосних [tt'], [dt'] змінилася на [st'], напр.: *plet-ti* → *ple-tti* → *ple-sti* – укр. *плести*¹¹. У сучасній українській мові етимологічні звуки *т*, *д* виявляються в усіх особових формах, пор.: *вес(ти)* – *вед-у*, *вед-еш*, *вед-е*, *вед-емо*, *вед-ете*, *вед-уть* або *плес(ти)* – *плет-у*, *плет-еш*, *плет-е*, *плет-емо*, *плет-ете*, *плет-уть*.

До цього ж підтипу можна включити дієслова *іти*, *сісти*, а також дієслово *бути*, в основі теперішньо-майбутнього часу яких з'являється звук *д*, *т*, напр.: *і(ти)* – *ід-у*, *ід-еш*, *ід-е*, *ід-емо*, *ід-ете*, *ід-уть*; *сіс(ти)* – *сяд-у*, *сяд-еш*, *сяд-е*, *сяд-емо*, *сяд-ете*, *сяд-уть*; *бу(ти)* – *буд-у*, *буд-еш*, *буд-е*, *буд-емо*, *буд-ете*, *буд-уть*. Пояснюють цю зміну тим, що в спільнослов'янській мові були суплетивні корені у формі інфінітива та основі теперішнього часу *i- /ід-*, *сіс-* / *сяд-*¹².

Наголос у дієсловах цього підтипу закріплений за флексією в усіх особових формах, за винятком дієслова *красити*, у якому наголос послідовно зберігається на корені, пор.: *вес(ти)* – *вед-у́*, *вед-éш*, *вед-é*, *вед-емó*, *вед-етé*, *вед-у́ть*, але *крас(ти)* – *кράд-у*, *кράд-еш*, *кράд-у*, *кράд-емо*, *кράд-ете*, *кράд-уть*.

¹¹ Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І., *Історична граматики української мови*, Київ 1962, с. 40.

¹² *Історія української мови: Морфологія*, Бевзенко С.П., Грищенко А.П., Лукінова Т.Б. та ін., Київ 1978, с. 253–254.

Четвертий підтип утворюють дієслова з вільною основою, напр.: *взя(ти)*, *ду(ти)*, *жа(ти)*¹ (в значенні 'тиснути'), *жа(ти)*² (в значенні 'зрізати'), *м'я(ти)*, *поча(ти)*, *тя(ти)*, а також усі похідні від них дієслова, що мають у своїй структурі префікси *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-* (*зі-*), *за-*, *на-*, *об-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-* (*розі-*), напр.: *дути* → *в-дути*, *ви-дути*, *від-дути* і т.д. Сюди належать дієслова, які мають у своїй структурі зв'язаний корінь *-ня-* / *-йня-*, напр.: *від-ня(ти)*, *під-ня(ти)*, *пере-йня(ти)* та ін.

У процесі формотворення виявляються історичні чергування, зумовлені деназалізацією носових голосних [**q*] та [**ɛ*], які на східнослов'янському мовному ґрунті не збереглися. Для іншомовного слухача ці зміни можна подати як чергування в усіх особових формах звуків: [*a*] та [*y*] зі звуками [*m*], [*n*], напр.: *взя(ти)* – *візьм-у*, *жа(ти)*¹ – *жм-у*, але *жа(ти)*² – *жн-у*, *тя(ти)* – *тн-у*, *поча(ти)* – *почн-у*. Щодо дієслова *ду(ти)* варто зауважити, що йому властиве явище граматичної надмірності, тобто особові форми можуть утворюватися, як зі збереженням кореневого голосного [*y*], напр.: *ду(ти)* – *ду-ю*, *ду-єш*, *ду-є*, *ду-ємо*, *ду-єте*, *ду-ють*, так і з його заміною звуком [*m*], напр.: *ду(ти)* – *дм-у*, *дм-єш*, *дм-є*, *дм-ємо*, *дм-єте*, *дм-ють*. Важливо не оминати увагою появи голосного звука [*i*] у словах з коренем *взя-* та *-ня-*, напр.: *взя(ти)* – *візьм-у* або *відня(ти)* – *віднім-у* і збереження м'якості кореневого звука [*ʒ*], пор.: [*вз'ати*] – [*в'із'му*].

Дієслова цієї підгрупи мають рухомий наголос, який у процесі словозміни переходить з кореня на закінчення, за умови втрати етимологічних голосних звуків, пор.: *дү(ти)* – *дм-ү*, але *дү-ю*. Виняток становлять дієслова з коренями *взя-* та *-ня-* / *-йня-*, в яких у формі першої особи однини наголошеним є закінчення, а в усіх інших формах – коренева морфема, пор.: *взя'(ти)* – *візьм-ү*, але *ві'зьм-єш*, *ві'зьм-є*, *ві'зьм-ємо*, *ві'зьм-єте*, *ві'зьм-ють*; *підня'(ти)* – *піднім-ү*, але *підні'м-єш*, *підні'м-є*, *підні'м-ємо*, *підні'м-єте*, *підні'м-ють*.

До **п'ятого підтипу** належать дієслова недоконаного виду з кореневою основою на *-оло-*, *-оро-*, напр.: *боро(тися)*, *коло(ти)*, *моло(ти)*, *поло(ти)*, *поро(ти)* та кореневоспоріднені дієслова доконаного виду, утворені за допомогою префіксів *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-* (*с-*), *за-*, *на-*, *над-*, *пере-*, *по-*, *про-*, *роз-*, напр.: *бороти(ся)* → *ви-бороти(ся)*, *пере-бороти*, *по-бороти*; *колоти* → *в-колоти*, *ви-колоти*, *від-колоти* і т.д.

Творення особових форм від дієслів цього підтипу супроводжується усиченням кінцевого голосного звука [*o*] та заміною твердих кінцевих приголосних звуків м'якими у формі першої особи однини та третьої особи множини, напр.: *боро(ти)ся* – *бор-ю(ся)*, *бор-ять(ся)*; *коло(ти)* – *кол-ю*, *кол-ють* і т.д. Потрібно зауважити, що словозміна дієслова *молоти* пов'язана також з чергуванням голосного звука [*o*] з [*e*] в корені слова, пор.: *моло(ти)* – *мел-ю*, *мел-ють*.

Дієслова цього підтипу мають рухомий наголос. У формі першої особи однини він переходить на флексію, а в усіх інших формах зберігається на корені, пор.: *борó(ти)ся* – *бор-ю'(ся)*, але *бóр-еш(ся)*, *бóр-еть(ся)*, *бóр-емо(ся)*, *бóр-ете(ся)*, *бóр-ють(ся)*.

Шостий підтип словозміни складаються дієслова з вільним коренем, напр.: *ді(ти)*, *ста(ти)*, *тяг(ти)*, а також деякі дієслова зі зв'язаним коренем, напр.: *-дяг-*, *-почи-*, *-стри-*, які не існують без зв'язку з префіксами *від-*, *з-* (*с-*), *зу-*, *на-*, *о-*, *пере-*, напр.: *о-дяг(ти)*, *на-дяг(ти)*; *від-почи(ти)*, *с-почи(ти)*, *пере-почи(ти)* та ін. Похідні дієслова, які утворюються від непохідних з вільною основою за допомогою префіксів *в-*, *від-*, *до-*, *з-* (*с-*), *за-*, *на-*, *о-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *роз-* входять до того самого типу словозміни, пор.: *ді(ти)* → *по-діти*, *ста(ти)* → *від-стати*, *тяг(ти)* → *в-тягти*, *від-тягти* та ін.

Особливістю словозміни дієслів цього підтипу є поява приголосного звука [н] в усіх особових формах, що пояснюють як структурну ознаку класу – залишок суфікса *-ну-*, який втратила основа інфінітива¹³, напр.:

	<i>вста(ти)</i>	<i>зустрі(ти)</i>	<i>одяг(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>встан-у</i>	<i>зустрін-у</i>	<i>одягн-у</i>
2 особа	<i>встан-еш</i>	<i>зустрін-еш</i>	<i>одягн-еш</i>
3 особа	<i>встан-е</i>	<i>зустрін-е</i>	<i>одягн-е</i>
множина			
1 особа	<i>встан-емо</i>	<i>зустрін-емо</i>	<i>одягн-емо</i>
2 особа	<i>встан-ете</i>	<i>зустрін-ете</i>	<i>одягн-ете</i>
3 особа	<i>встан-уть</i>	<i>зустрін-уть</i>	<i>одягн-уть</i>

Наголос у дієсловах цього підтипу постійно на корені, за винятком слів з *коренями* *-дяг-*, *тяг-*, у яких лише у формі першої особи однини наголошеним є закінчення, а в усіх інших – корінь, пор.: *вста́(ти)* – *вста́н-у*, *вста́н-еш*, *вста́н-е*, *вста́н-емо*, *вста́н-ете*, *вста́н-уть*, але *одяг(ти')* – *одягн-у́*, *одя́гн-еш*, *одя́гн-е*, *одя́гн-емо*, *одя́гн-ете*, *одя́гн-уть* та ін.

Сьомий підтип представлений кореневими дієсловами недоконаного виду *бити*, *вити*² (в значенні 'плести'), *лити*, *пити* та похідними від них дієсловами доконаного виду, в утворенні яких беруть участь префікси *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *з-* (*с-*), *на-*, *над-*, *об-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, напр.: *бити* → *в-бити*, *ви-бити*, *від-бити*, *до-бити*, *за-бити* і т.д.

Творення особових форм дієслів цього підтипу супроводжується усіченням кореневого голосного звука [и], що пов'язано з історичним явищем занепаду зредукованих голосних [*ы] та [*і] у слабкій позиції,

¹³ Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1969. – С. 315.

пор.: *вию* – *вьйу – *в'ю*¹⁴. Щодо дієслова *лити*, то поява довгого м'якого приголосного [л':] в усіх особових формах можна пояснити повною асиміляцією м'яким приголосним звуком [л'] наступного звука [й] в історичній формі *льйу, напр.:

	<i>би(ти)</i>	<i>ви(ти)</i> ²	<i>ли(ти)</i>
однина			
1 особа	<i>б'-ю</i>	<i>в'-ю</i>	<i>лл-ю</i>
2 особа	<i>б'-єш</i>	<i>в'-єш</i>	<i>лл-єш</i>
3 особа	<i>б'-є</i>	<i>в'-є</i>	<i>лл-є</i>
множина			
1 особа	<i>б'-ємо</i>	<i>в'-ємо</i>	<i>лл-ємо</i>
2 особа	<i>б'-єте</i>	<i>в'-єте</i>	<i>лл-єте</i>
3 особа	<i>б'-ють</i>	<i>в'-ють</i>	<i>лл-ють</i>

Наголос в усіх особових формах переходить з кореня на останній голосний звук закінчення, пор.: *би'(ти)* – *б'-ю'*, *б'-є'ш*, *б'-є'*, *б'-ємо́*, *б'-єте́*, *б'-ють'*.

Восьмий підтип словозміни включає кореневі дієслова *жити*, *плисти*, *рости* та похідні від них дієслова, у структурі яких виділяють префікси *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *над-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, напр.: *жити* → *ви-жити*, *плисти* → *ви-плисти*, *рости* → *ви-рости* і т.д.

У процесі творення особових форм у коренях цих дієслів відбуваються різноманітні морфологічні зміни. В основі теперішньо-майбутнього часу дієслів з коренем *жи-* і *пли-* з'являється приголосний звук [в], напр.: *жи(ти)* – *жив-у*, *жив-єш*, *жив-є*, *жив-ємо*, *жив-єте*, *жив-ють*; *плив-ти* – *плив-у*, *плив-єш*, *плив-є*, *плив-ємо*, *плив-єте*, *плив-ють*. Історично це пояснюють тим, що „у ряді дієслів корінь перед нульовим суфіксом інфінітива становив поєднання однієї або кількох приголосних з одним голосним повного творення. У теперішньому часі їм відповідав корінь з нарощенням -v-: *ži-ti* – *živ-o* – *živ-e-š'*”¹⁵. Особливістю словозміни дієслова *рости* є поява приголосного звука [т], пор.: *рос(ти)* – *рост-у*, *рост-єш*, *рост-є*, *рост-ємо*, *рост-єте*, *рост-ють*.

Наголос в особових формах дієслів цього підтипу закріплений за флексією, пор.: *жи'(ти)* – *жив-у́*, *жив-є́ш*, *жив-є́*, *жив-ємо́*, *жив-єте́*, *жив-ють'* і т.д.

Шостий тип складають архаїчні дієслова *дати*, *їсти* та похідні від них утворення з префіксами *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *з-*, *на-*, *об-*, *пере-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, напр.: *дати* → *ви-дати*, *їсти* → *ви-їсти*, а також дієслова зі

¹⁴ Сучасна українська літературна мова. Морфологія, Київ 1969, с. 316.

¹⁵ Історія української мови: Морфологія, Київ 1978, с. 337.

зв'язаним коренем *-віс(ти)*, які мають у своїй структурі по два префікси, напр.: *від-по-вісти*, *до-по-віс(ти)*, *за-по-віс(ти)* і т.д.

Щодо атематичного дієслова *бути* в теперішньому часі, то воно повністю втратило парадигму давніх особових закінчень в усіх слов'янських мовах. В українській мові сьогодні існують омонімічні особові форми теперішнього часу, представлені графемою *є*. Архаїчні форми *еси*, *єсть*, *суть* вживають переважно в художній літературі зі стилістичною метою.

Для творення особових форм від дієслів цього типу використовують нетипові фінали *-м*, *-си*, *-сть*, *-мо*, *-сте*, *-уть* або *-ять*, які іноземний слухач змушений запам'ятовувати, звертаючи паралельно увагу на втрату звука [с] в коренях дієслова *їс(ти)* та дієслів на *-віс(ти)* і появу кореневого звука [д] у формі третьої особи множини усіх дієслів, напр.:

	<i>да(ти)</i>	<i>їс(ти)</i>	<i>до-по-віс(ти)</i>	<i>бу(ти)</i>
однина				
1 особа	<i>да-м</i>	<i>ї-м</i>	<i>до-по-ві-м</i>	<i>є</i>
2 особа	<i>да-си</i>	<i>ї-си</i>	<i>до-по-ві-си</i>	<i>є</i>
3 особа	<i>да-сть</i>	<i>ї-сть</i>	<i>до-по-ві-сть</i>	<i>є</i>
множина				
1 особа	<i>да-мо</i>	<i>ї-мо</i>	<i>до-по-ві-мо</i>	<i>є</i>
2 особа	<i>да-сте</i>	<i>ї-сте</i>	<i>до-по-ві-сте</i>	<i>є</i>
3 особа	<i>дад-уть</i>	<i>їд-ять</i>	<i>до-по-від-ять</i>	<i>є</i>

Наголос у дієсловах цього типу рухомий. Він переходить з кореня на закінчення, якщо воно матеріально виражене, пор.: *да́(ти)* – *да́-м*, *да-си́* або *ї́с(ти)* – *ї́-м*, *ї́-си́* і т.д.

За певним типом словозміни закріплюються дієслова неповної особової парадигми та безособові дієслова. Різниця полягає лише в кількості можливих словоформ, що зумовлено їхнім значенням, пор.: *вечор-і(ти)* – *вечор-і-є*, *світ-а(ти)* – *світ-а-є*, *розвидн-я(ти)ся* – *розвидн-я-єть-ся* (перший тип), *ві-я(ти)* – *ві-є* (другий тип) і т.д.

Виділення основних типів словозміни полегшує іноземному слухачеві освоєння механізму творення особових форм дієслів теперішнього та майбутнього (доконаний вид) часу, яке відбувається з урахуванням особливостей будови слова, а також морфологічних змін та акцентуаційних явищ, що супроводжують процес словозміни та формотворення. Повільніше входять у мовленнєву практику іноземного слухача особові форми дієслів, процес творення яких супроводжують нерегулярні морфологічні зміни, які треба запам'ятати. Активізація їх вимагає більше часу в порівнянні з явищами типовими. Звичайно в практиці викладання української мови як іноземної розмежують те, що може бути відтворене за моделлю, і те, що

має бути вивчене напам'ять. Кожен із виділених типів словозміни можна зобразити у вигляді таблиць і додавати їх до підручників, посібників, словників, призначених для вивчення української мови в чужомовній аудиторії.

UKRAINIAN PERSONAL VERB PARADIGM AS A LINGUISTIC
AND DIDACTIC PROBLEM

Summary. The formation of Ukrainian personal verb forms is accompanied by different morphological and accent changes, which impedes learning Ukrainian personal verb paradigms by foreign learners. In the article, the attempt is made to distinguish six major types of verb conjugation in the present and future simple tenses. The results presented in the article are aimed at helping foreign students to comprehend the formation mechanism of Ukrainian personal verb forms.

Key words: Ukrainian as a foreign language, verb, personal paradigm, conjugation type